

Nebezpečí hospodářské socializace • Zásadní rozdíl mezi družstvy a asociacemi

Rudolf Steiner

Snahy o společnou správu výrobních prostředků

Socialisticky smýšlející lidé si představují určitou podobu, jakou na sebe má vzít hospodářský život, aby v budoucnosti lidstva zmizely jisté škody sociální povahy. Viděli (a lze to vidět velmi snadno), že v důsledku soukromokapitalistického hospodářského řádu posledních staletí vznikly jisté škody. Tyto škody jsou zjevné. Jak to posuzují? Říkají si: Nastoupil soukromokapitalistický hospodářský řád; tento řád způsobil škody. Tyto škody zmizí, jestliže tento soukromokapitalistický hospodářský řád odstraníme, necháme-li na jeho místo nastoupit společné hospodářství. Škody, které vznikly, vznikly proto, že jednotliví majitelé osobně vlastní výrobní prostředky. Jestliže již jednotliví majitelé výrobní prostředky vlastnit nebudou, nýbrž výrobní prostředky bude spravovat společnost, škody zmizí.

Lze tedy říci, že dílčí poznatky si dnes už vydobyli i socialisticky smýšlející lidé, a je zajímavé, jak jsou tyto poznatky účinné už i v socialistických kruzích. Dnes už říkají: Ano, výrobní prostředky, respektive kapitál, který je jejich představitelem, mají být spravovány společně. Viděli jsme však, k čemu vedlo například zestátnění jistých výrobních prostředků, zestátnění pošty nebo železnic atd., a nelze tedy v žádném případě říci, že škody by byly odstraněny tím, že se kapitalistou stal stát.

Hrozba tyranie spotřebitelů

Zestátnňovat tedy nelze. Nelze ani komunalizovat. Něčeho prospěšného nelze dosáhnout ani tím, že se založí spotřební družstva, v nichž se spojí lidé, kteří musí spotřebovat některý druh zboží. Lidé, kteří by tuto spotřebu řídili a podle ní by chtěli řídit i výrobu statků určených ke spotřebě, by se jako spotřebitelé (a to i podle mínění socialisticky smýšlejících lidí) stali tyrany výroby. A tak se již prosadilo poznání, že jak zestátnění, tak komunalizace, tak správa prováděná spotřebitelskými družstvy by vedla k tyranii spotřebitelů. Výrobci by se dostali do naprosté tyranské závislosti na spotřebitelích. Leckdo si pak myslí, že by jako určitý druh společné správy bylo možné založit dělnicko-výrobní asociace, dělnicko-výrobní družstva; dělníci by se sami spojili a podle svých názorů a svých zásad by sami pro sebe vyráběli.

Socialisticky smýšlející lidé opět poznali, že ani tím by se nedosáhlo ničeho jiného, než že

by na místo jednoho jednotlivého kapitalisty nastoupil určitý počet kapitalisticky vyrábějících dělníků. A ani tito kapitalisticky vyrábějící dělníci by nemohli dělat nic jiného než jednotlivý soukromý kapitalista. I tato dělnicko-výrobní družstva jsou tedy odmítána.

Stát jako velkodružstvo

Lidé se však nespokojí se zjištěním, že tyto jednotlivé pospolitosti nemohou v budoucnosti vést k ničemu užitečnému. Přemýšlejí tedy, že by se veškerá společnost nějakého státu, nějaké uzavřené hospodářské oblasti mohla přece jen stát jaksi družstvem, velko- družstvem, v němž jsou všichni zúčastnění zároveň výrobci i spotřebitelé, takže iniciativu k výrobě toho či onoho pro společenství nevyvíjí jednotlivý člověk bezprostředně sám ze sebe, nýbrž společenství samo vydává pokyny, jak se má vyrábět, jak se má vyrobené rozdělovat atd. A takové velkodružstvo, které zahrnuje spotřebu i výrobu, chtějí dosadit na místo soukromohospodářské správy našeho moderního hospodářského života.

Kdo se blíže seznámí se skutečností, bude vědět, že tento názor o velkodružstvech vznikl jen díky tomu, že u něj nelze jeho mysl- nost poznat tak snadno jako u jednotlivých případů zestátnění, komunalizace, dělnicko-výrobních družstev či spotřebních družstev. Tady je okruh toho, co je třeba obsáhnout, menší. Chyby, kterých se člověk dopouští, když o taková zařízení usiluje, zde vidí snadněji než u velkodružstva zahrnujícího celou jednu společenskou oblast. V jeho případě lidé mluví o tom, co chtějí udělat, a zatím nevidí, že musí dojít ke stejným omylům, které v malém velmi dobře rozpoznávají a které ve velkém nerozpoznávají jenom proto, že nejsou schopni celou věc obsáhnout. A o to tu jde. Je třeba pochopit, v čem vlastně spočívá základní chyba celého tohoto myšlení, jež usiluje o vytvoření velkodružstva, které má samo ze sebe spravovat veškerou spotřebu i veškerou výrobu.

Centrální řízení hospodářství

Jak vlastně přemýšlejí ti, kdo chtějí něco takového uskutečnit? Inu, jak při tom přemýšlejí, to ukazují četné stranické programy, které se právě v naší současnosti objevují. A jak tyto programy vypadají? Ti lidé si říkají: Máme tu určitá výrobní odvětví a je třeba spravovat je společně*. Tato odvětví se zase musí spojit ve větší odvětví, ve větší správní oblasti. Musí tu být taková nějaká správní centrála, která bude to celé spravovat, a tak dál až k centrálnímu hospodářskému středisku, které bude spravovat celou spotřebu i výrobu. Jaké myšlenky, jaké představy při tom lidé používají, chtějí-li takto členit hospodářský život? Používají totiž to, co si osvojili v politickém životě, jak se vyvinul v novějších dějinách lidstva. Lidé, kteří dnes mluví o hospodářských programech, se z velké části vyškolili v čistě politickém životě. Účastnili se všeho, co se odehrává při volebních bojích, co se odehrává, když člověka zvolí a on pak v nějakém národním zastupitelstvu zastupuje ty, kdo ho zvolili. Absolvovali to, jaké vztahy pak člověk navazuje s úředními místy, která jsou místy politickými, atd. Lze říci, že poznali celou tu šablonu politické správy a tuto šablonu politické správy chtějí nasadit na celý koloběh hospodářského života. To znamená, že hospodář

* V něm. orig. *gemeinschaftlich*, tzn. pospolitě, pospolně, socialisticky. (Pozn. překl.)

ský život má být podle těchto programů naprosto zpolitizován, neboť poznali jen politickou stránku správy.

Dnes je velmi naléhavé, abychom poznali, že celá tato šablona, nasadí-li se na hospodářský život, je něčím hospodářskému životu zcela cizím. Avšak naprostá většina lidí, kteří dnes mluví o určitých reformách hospodářského života nebo dokonce o revoluci hospodářského života, jsou v podstatě pouzí politikové, kteří vycházejí z pověry, že to, čemu se naučili na politickém poli, lze použít ve správě hospodářského života. Avšak k ozdravení našeho hospodářského koloběhu dojde jen tehdy, bude-li tento hospodářský život nahlížen a utvářen na základě svých vlastních podmínek.

Co požadují takoví politizující hospodářští reformátoři? Nepožadují nic menšího, než aby se pomocí této hierarchie centrálního střediska v budoucnosti určovalo zaprvé to, co a jak se má vyrábět. Zadruhé požadují, aby byl celý způsob výrobního procesu určován ze správních středisek. Zatřetí požadují, aby byli lidé, kteří se mají účastnit výrobního procesu, vybírání a určování a na svá místa dosazováni těmito středisky. Začtvrté požadují, aby tato střediska zajišťovala rozdělování surovin jednotlivým podnikům. Veškerá výroba má být tedy podřízena hierarchii politické správy. K tomu přece směřuje většina současných hospodářsko-reformních myšlenek.

Nutné důsledky hospodářské socializace

Ti lidé ovšem nechápou, že s takovou reformou by naprosto zůstali stát na půdě, která tu je už i dnes, a neodstranili by škody, ale naopak je nesmírně zvětšili. Oni vidí, že to nejde se zestátněním, s komunalizací, se spotřebními družstvy, s dělnicko-výrobními družstvy; nevidí však, že by to, co tak těžce kritizují na soukromokapitalistickém systému, pouze přenesli na společnou správu výrobních prostředků.

Právě to je dnes především třeba pochopit: že v důsledku takového opatření, takových postupů by všude, kde by k nim došlo, muselo nastat to, co se už dnes velmi zřetelně ukazuje na východě Evropy. Na východě Evropy byli jednotliví lidé schopni takovéto hospodářsko-reformní myšlenky uskutečnit, přeměnit je ve skutečnost. Lidé, kteří se chtějí učit skutečnostmi, by z osudu, k němuž směřuje východ Evropy, mohli vidět, jak tato opatření sama sebe dovádějí ad absurdum. A kdyby netrvali na svých dogmatech a skutečně se chtěli poučit ze skutečností, neříkali by, že socializace, hospodářská socializace se v Maďarsku nezdařila z těch a těch podřízených důvodů, nýbrž pochopili by, že každá taková socializace může jen ničit a nepřinese pro budoucnost nic užitečného.

Postaví-li se na místo iniciativy jednotlivce abstraktní pospolitost, znamená to vyhasnutí, smrt hospodářského života. Východ Evropy to bude moci dokázat, zůstane-li ještě dlouho pod stejnou vládou, pod kterou právě je. Odebere-li se jednotlivci iniciativa, která musí vycházet z jeho ducha a vplývat do pohybu výrobních prostředků, právě ku prospěchu lidského společenství, povede to k vyhasnutí, ke smrti hospodářského života.

Zásadní rozdíl mezi družstevním a asociativním principem

Jak ale vznikly tyto škody, které dnes vidíme? Že moderní výrobní proces svými technickými

dokonalostmi vyžaduje iniciativu jednotlivce, a tím i možnost jednotlivce disponovat kapitálem a vykonávat výrobní proces z vlastní iniciativy, to je to, co přinesl novější vývoj lidstva. A škody, ke kterým v souvislosti s tím došlo - jejich původ poznáváme ze zcela jiných základů. Chceme-li tento původ poznat, musíme se především postavit nikoli na půdu družstevního principu (i když jsou míněna družstva), ale na půdu principu asociačního.

Co znamená postavit se nikoli na půdu družstevního principu, ale na půdu principu asociačního? Znamená to toto: Kdo se postaví na půdu družstevního principu, tvrdí, že stačí, aby se lidé spojili, na základě tohoto spojení činili rozhodnutí, a mohou spravovat výrobní prostředky. Nejprve se tedy rozhodne o spojení lidí, a pak se chce na základě tohoto spojení, tohoto společenství lidí vyrábět. Myšlenka trojčlenného organismu se staví na půdu skutečnosti a říká: Nejprve tu musí být lidé, kteří dokáží vyrábět, kteří jsou odborně znalí a odborně zdatní. A tito odborně znalí a odborně zdatní lidé se pak musí spojit a hospodářský život obstarávat na základě výroby, která plyne z iniciativy jednotlivce. - To je skutečný asociační princip. Nejprve se vyrábí a vyráběné je pak na základě spojení vyrábějících osob uváděno ke spotřebě.

A neštěstí dnešní doby spočívá do jisté míry právě v tom, že lidé nechápou tento rozdíl, tento zásadní rozdíl mezi uvedenými dvěma principy. Neboť na tomto pochopení záleží v podstatě vše. Nemají instinkt na to, aby pochopili, že každé abstraktní společenství, i když chce výrobní proces spravovat, ho musí pohřbit. Společenství, které chce být asociací, může přijmout jen to, co se vyrábí z iniciativy jednotlivce, a sociálně to může distribuovat spotřebitelům.

R. Steiner: Soziale Zukunft. GA 332a. Přednáška z Curychu, 25. října 1919, str. 42nn.